

LIDT OM HUSFLIDEN PAA JÆDEREN, NAVNIG I THIME SOGN

TORKELL MAULAND (1868)

Lidt om Husfliden paa Jæderen,
navnlig i Thime Sogn.

.tf

Torkell Mauland

Navnet "Jæderen" eller "Jaren" skal være
i det samme Ord, som det "Jæren";
Almuesfolkets bruger som Kanten af
en Væv, og skal saaledes betegne Randen,
Kanten eller det, som ligger paa Kanten.
Og man Jari snart Vædet til at passe
paa den hængstrækning, som betegnes
med dette Navn. Der ligger Sletten udenfor
for det norske Fjeldsystem, omgivet af
Nordsjøen i Vest, Bukkenfjorden i Nord

Navnet "Jæderen" eller "Jaren" skal være det samme Ord, som det "Jaren", Almuesfolket bruger som Kanten af en Væv, og skal saaledes betegne Randen, Kanten eller det, som ligger paa Kanten. Og man faar snart Ordet til at passe paa den Landstrækning som betegnes med dette Navn. - Der ligger Sletten udenfor "det norske Fjeldsystem", omgivet af Nordsjøen i Vest, Bukkenfjorden i Nord og dennes Arme, Høgsfjorden og Gandsfjorden i Nordøst. Forresten hæve Arme af Langfjeldene sig mod Øst og stænge som en Mur Sjøluften ude fra de tilgrænsende Fjeldbygder. Efterhvert som man kommer sydover nærme Fjeldene sig mere og mere Havet, indtil de ved Gaarden Bro i Onga Sogn have naaet dette. Her kan derfor Jæderen anses for at ophøre. Den Reisende begynder nu at stige op efter "Heigrestad-Fjeldene", og han mærker, at han ikke længere er paa Sletten, men i "Dalerne". Det er lidt Forskjel paa Folkets Brug af Ordet Jæderen og det, som findes i Fogderiets, Provstiets og Sorenskriveriets Protokoller. De sidste tage større eller mindre

Strækninger af de tilgrænsende Fjeldbygder med, medens Folk kun indbefatte den egentlige Slette under Navnet "Jæderen". Ogsaa flere af Jæderens Sogne have Dele af Fjeldbygderne med inden sine Grændser; saaledes regnes lidt af Dalerne med til Thime Sogn, der jo skal ligge "midt paa Sletten med sine brune Lyngbakker"

Paa Grund af, at Jæderen paa saa stor Strækning er omgivet af Hav, skulle man tro at Fiskeri var Hovednæringsveien. Dette er dog langt fra Tilfældet. Hovedsagelig er det de Bønder, som bo paa Sjøbredden, der drive lidt Fiskeri ved Siden af sin Gaardsdrift. Og det er bare Smaature af Aaret, de tilbringe paa Havet saasom um Vaaren, da de tage Del i Hummer- og Makrelfisket m.m. Kun i Haalands og en Del af Hetlands¹ Prestegjelde kan Fiskeriet kaldes en Hovednæringsvei. Almuen skiller derfor disse Præste-

¹ Her sikter han til Neset mellom Gandsfjorden og Nordsjøen.

gjelde ud fra Jæderen, naar talen er om Fiskeri, idet man benævner dem “Næsset”. Men medens “Næs-buen” saaatsige hele Aaret driver Fiskeri, saafremt han kan afse Tid fra det nødvendigeste Gaardsarbeide, er det næsten bare en eller anden Husmand, - som trænger til nogle Penge til Livets Ophold, der fra “Jæderen” reiser ud paa Fiskeri som den i de almindelige Fiskerier: Makrel, Hummer og Seifiskeriet, hvori som sagt de Bønder, som bo nærmest Sjøen, deltage. Bønder fra Thime f. Eks. tage aldrig Del i det Fiskeri, som forefalder ud for Jæderen. Derimod er Jærbuen meget flittig til at deltage i det aarlige Vaarsildfiske, som derfor nærmest bliver at betragte som en Bisyssel for hele Jæderens Befolkning.

Men af det Anførte følger igjen, at medens Fiskeri for en Del kan betragtes som en Næringsvei for de nærmest Sjøen boende Bønder, bliver Agerbrug og Fædrift mere udelukkende den ene Næringsvei for Jæderens øvrige Bønder. Og Hovednæringsveien er her overalt Agerbrug. Det er Jæderens naturligste Næringsvei, dels fordi Jordbunden er godt skikket til Dyrkning, dels fordi en Mængde store Landstrækninger endnu ligge udyrkede, og endelig især fordi Beboerne mere eller mindre ere afskaarne fra Adgang til andre betydelige Næringsveie. Ved Siden af Agerbruget faar Fædriften som en Følge af og Betingelse for dette, medens Skogdriften er ganske ukjendt, og Spor af Bergverksdrift Kun ytrer sig adskillige Gange i naragtig Skjærpefeber.

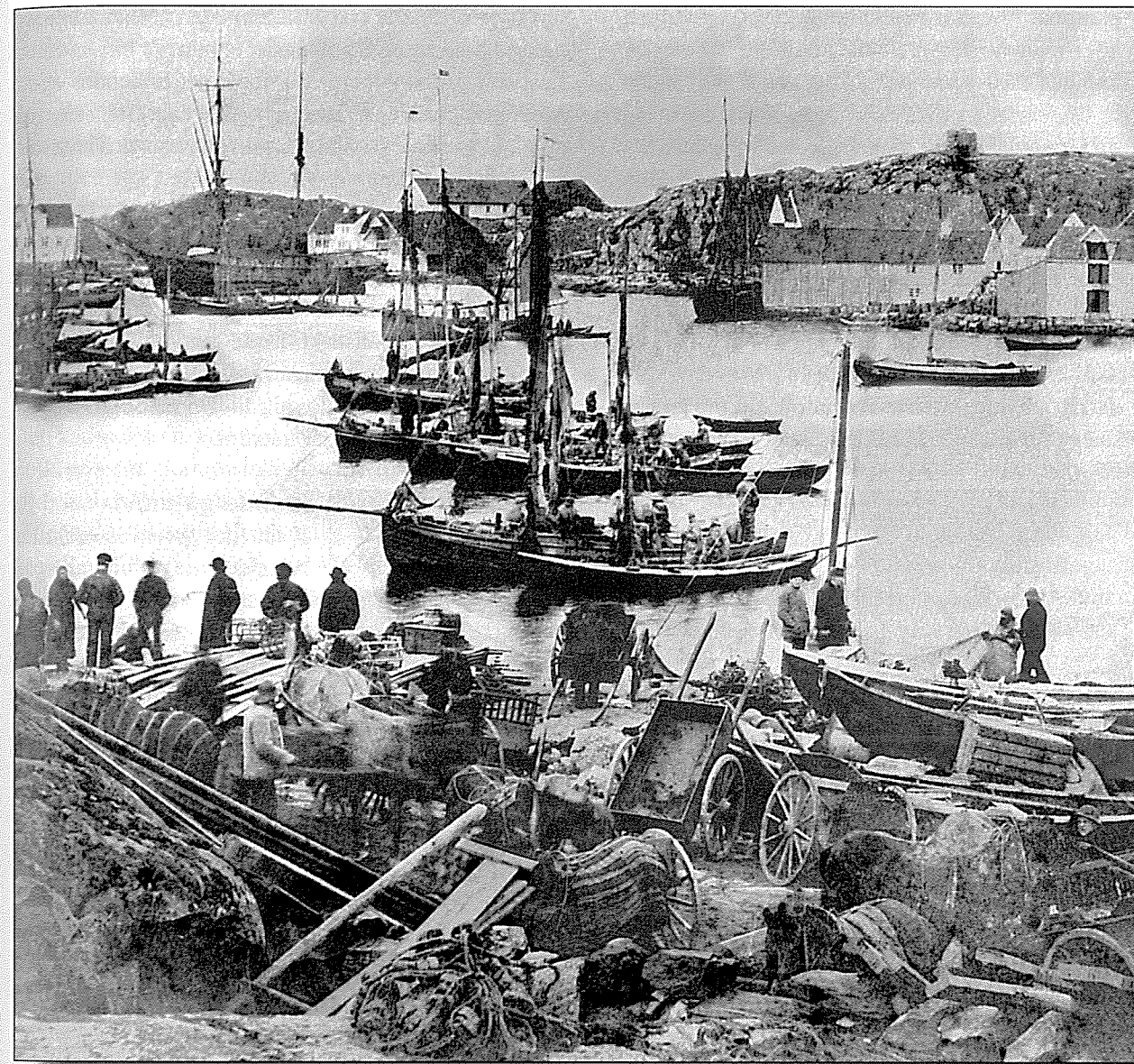
Naar man nu saa naturlig spørger, hvad man da i al Verden bestiller Aaret igjennem paa Jæderen, saa maa jeg først bede lagt Mærke til to Ting; derefter skal jeg i al Korthed svare paa Spørsmålet.

Man maa først huske, at vi ikke paa Jæderen vide af saamegen Sne og Frost som paa mange andre Steder.

Den største Del af Vinteren kan man hvis man ellers har Tid dertil, “arbeide paa Jorden”. Dernæst maa man legge Mærke til, hvad her allerede før er sagt, at Vaarsildfisket er en vigtig Bisyssel overalt paa Jæderen. Det er Kun, medens dette forefalder (fra Januar til Marts) at der er en Smule Vinterveir paa Jæderen; men da er omtrent enhver løs og ledig Karl paa Fisket, og de Kræfter som er tilbage hjemme, behøves omtrent til Fjøsstellet m.m. Og Kunne de en Gang paa godt Føre faa bortkjørt endel Sten af et ny opbrudt Jordstykke eller af en nyere Ager, saa have di gjort Mere, end man kan vente og fordre.

Omtrent ved Paasketider eller omkring 14de April begynder Vaarvinnen, som kan vare 3 - 4 uger. Naar man er færdig med denne, reiser man til Torvmyren for at skjære Torv til Brændsel. “Torvskurden” varer da Almindelig en Uge. I de 4 - 6 Uger inden Slaatten begynder, sysler man med forskjelligt Gaardsarbeide, saasom “Optak”, Stenbrydning, Gjærdebygning (“Garaløning”), Hjemkjøren af Myruld til Gjødse osv. osv. I denne Tid klippes Faarene og drives til fjelds. Alt imellem maa ogsaa Torvet stelles med; det maa “reises”, “røikes”, “stakkes” og tildels hjemkjøres. - 2 - 3 Uger efter St. Hans Tid begynder Slaatten, som varer fra 3 til 5, høist 7 Uger. En Maanedes Tid derefter atter almindeligt Gaardsarbeide som før Slaatten. Nu kom-

Jærbuen er meget flittig til å delta i vaarsildfiske, skriver Torkell Mauland. Det var å regne som en bisyssel for alle på Jæren. Tananger var en viktig fiskehavn, både når jærbuen skulle reise på sildfiske til Skudenes eller Kinn eller når fisket foregikk like utenfor Jæren og hele fiskeflåten holdt til her. Dette fotografiet er tatt av fotograf Greve i 1880. Legg merke til Losoldermannhuset til venstre for midten.

mer Skurden; saa skal Poteterne optages, og derpaa begynder man nogle Uger efter Mikaeli at træske. Træskningen maa ialmindelighed være afgjort inden Jul, da Ungkarlene skulle reise paa Fisket. Omkring Mikaeli kommer Faarene hjem fra Heierne; og man har ikke lidet Arbeide, inden Enhver faar sine skilt ud af Flokken, der ofte er paa Tusinder, og derpaa klippede og ordnede til Vinteren.

“Men så bliver der ingen Tid tilovers til Husfliden”, siger man. Aa, jo, i Mellemstunderne drives der nok paa den ogsaa. I Grunden er der neppe nogen Tid, da Husfliden hviler ganske undtagen i Vinnerne. Og selv da arbeide idetmindste Kvindfolkene tildels paa sine sædvanlige Husflidsartikler. Sjelden ser man en

Gjente gaa af eller paa Slaatten, uden at hun arbeider med sit Strikketøi. Kan hænde, at hun har en særdeles Lyst til saadant Arbeide da, fordi det er hendes eget. Mellemstunderne i Vinnerne og Lørdagsaftenerne ere nemlig de eneste Øieblikke, som en jædersk Tjenestepige kan kalde sine.

Naar jeg i det Følgende vil skrive nogle Ord om Husfliden paa Jæderen, maa jeg beklage, at jeg nu er for langt borte fra Bygden til at faa de nødvendige Oplysninger, navnlig saadanne Tal, som angaa Pris og Mængde i et vist Distrikt. Dette gjør, at jeg ikke kan hefte mig til noget bestemt afmaalt Distrikt, dog vil jeg helst komme til at holde mig til Thime Sogn, og jeg skal sige til, naar jeg gaar udenfor.

Kvindelig Husflid

I alt det ovenfor omtalte Arbeide, naar undtages i Vinnerne, tage Kvinderne liden eller ingen Del. De kunne derfor stille sine egne Sager, saa godt de formaar.

Sauerklypping på Kvernaland i 1946-47. Gabriel T. Kverneland klypper, medan faren og smeden Tønnes G. Kverneland ser på. Legg merke til skinnfellen som er lagt ut for å samla ulla.
Fotograf: Magnus Espeland

Og det er unegtelig den kvindelige Husflid, som paa Jæderen har den største Betyning.

Spinde, strikke og væve

At spinde, strikke og væve er naturligvis meget gamle Arbeider, saa gamle, at det vil være umuligt at kunne sige, hvem der har lært de første jæderske Kvindfolk disse Kunster. Og det er uhyre vanskelig at kunne paa- vise Forbedringer, som er indførte gjennom Tiderne. Det er som om Kvindernes «Indearbeide» falder af sig selv. De jæderske Bønder have næsten bestandigen en Mængde Faar (fraa 20 til 50, undtagelsesvis gaar det gjerne op til 100 Stykker). Og Ulden maa oparbeides. Det Vadmel som skal benyttes til Klæder for Husets Folk, er snart gjort, og hva man har til overs av Tid og Uld, skal da benyttes til «*Selgjevæve*». Det er naturligt, at der tages tilbørligt Hensyn til, om Vadmelet skal selges eller slides, saavel under arbeidet som ved Valget af Uld. Det Vadmel, som skal sælges, maa helst gjøres jævnt og fint. Om det er noget tyndt, skader ikke; thi man faar omtrent ligesaa mange Penge for det tynde som for det tykke og man kan «lægge opp» ulige meget mere efter Marken. Ligedan er det med «*Spød/Strikketøi*». Det gjælder helst at faa det fint og «grant»; thi «saa vilde Storfolk og Handlere helst have det». Der arbeides temmelig meget ulden Varer paa Jæderen. Stavanger Marked kunne nok vise, at Jæderens Kvindfolk ikke ere uvirksomme. Mængden af de Varer som tilvirkes eller sælges er høist forskjellige. Da Bomuldsgarnet i de sidste Aar har været saa

² 1 Bsp (bismerpund) er 24 merker = 6 kg.

³ 1 Spesiedaler = 120 shilling.

⁴ 1 Alen var omlag 60 cm i 1860 - 70 åra.

overmaade dyrt, har man for det meste kun befattet sig med ulden Varer. En Mand som har 30 Stykker Faar, kan af disse faa omtrent 7 1/2 Bsp. Uld aarlig.² Og der- som han solgte denne, vilde han efter den nu almin- delig gangbare Pris (18 Sk. pr. Mark) faa 27 Spd.³ Hvis derimod Alt blev vævet, vilde man faa mindst 300 Alen Vadmel. Almindelig regnes Halvdelen af Garnet at gaa med til Rending, den anden Halvdel til Islæt. Regnes nu 30 Skilling pr. Alen Vadmel, saa vil samme 7 1/2 Bsp Uld indlægge 75 Spd.⁴

Den jæderske Kvinde udmærker sig ialfald ved en sjelden Flid

Det tør dog blive et Spørgsmål, om Kvindfolkene have ret Meget for sit Arbeide. Ialfald høres ikke sjelden Mandfolkene at ytre, at Kvinderne ikke engang «føde sig selv», at man var bedre faren ved at sælge Ulden og kjøbe Vadmel igjen. Sligt er imidlertid ytringer, som i høi Grad vidner om Mangel paa tilbørlig Eftertanke. Den jæderske Kvinde udmærker sig ialfald ved en sjel- den Flid, og ved denne maa hun vel fortjene Noget, om det end ikke mærkedes synderligt. Vel sandt, naar Raastofferne skulde kjøbes, og Kvinderne skulde betale for Kost og Logis osv., saa vilde vel Daglønnen mangan Gang blive liden nok, men man maa huske paa, at deres Arbeide fordetmæste kun er et Arbeide i Mellem- stunderne. Naar saaledes en Kone ved at Kjøbe noget Bomuldsgarn, som hun væve og sælger, kan tjene høist 1/2 Spd. pr. Uge, saa ser det vistnok temmelig misligt ud. Men hun har samtidig stellet Alt i Huset, udrettet det Samme, som hun ellers havde udrettet. Og Kvinden selv holder sig meget fornuftigt med Mod, idet hun trøster sig med, at hendes Arbeide er Ekstrafortjeneste.

Kvinden arbeider meget ubunden selv af Skikken

Det er som sagt meget vanskeligt at kunne paapege nogen Forbedring i Kvindernes Arbeide og Arbeidsmaade. Kvinden arbeider meget ubunden, selv af Skikken. Falder det En at give et Kjoletøi et nyt, særegent Mønster, saa gjør hun det, og det kan hænde, at hun derved træffer det saa, at de Fleste finde Behag i hendes Arbeide, og hun saaledes faar det bedst betalt, hvis hun sælger det; men det er derfor just ikke sagt, at Andre gjøre hendes Arbeide efter.

Saaledes strikkes der paa forskjellig Maade i Dalerne og paa Jæderen

Imidlertid viser forskjellige Afvigelser i de forskjellige Bygdelag, at det maa have indtraadt Forandringer. Saaledes strikkes der paa forskjellig Maade i Dalerne og paa Jæderen. Og det er rimeligt, at Jæderens Kvindfolk have lært sin mere hensigtsmessige Kunst af «de Fornemme». Der har man en Forandring; men der er ikke lagt Mærke til, naar den er indført eller af hvem. Disse Forandringers Saga maatte kun findes i Kvindfolkenes Samtaler, hvis den var til. Og disse ere altfor lidet paaagtede til, at den isaafald skulde kunne uddrages deraf. Man kan kun af ytringer, som at gamle Koner «spøder»; medens alle yngre Kvindfolk «poder» slutte, at denne Forandring skriver sig fra en nyere Tid.

I almindelighed er nok Meningen i Thime for Tiden den, at det lønner sig bedre at strikke end at væve

Man kan ogsaa tildels merke Forandring i Arbeidsmaaden med hensyn til det som det især lægges Vind

paa. Paa et Sted eller til en Tid lægger man helst Vind paa at væve ret Meget, medens man til andre Tider eller paa andre Steder helst driver paa med strikkede Varer. I almindelighed er nok Meningen i Thime for Tiden den, at det lønner sig bedre at strikke end at væve. Vi tænke os nu at Garnet er færdigt til at væves eller strikkes, og gjøre saa nogle Sammenligninger. En Bundingstrøie («Nattrøie») kan ofte ikke veie fuldt en Mark og betales med 4 Ort a 1 Spd.⁵ Den kan være strikket i adskillige Øieblikke, da man ikke havde Andet at bestille, f.Eks. medens man gik af og paa Slaatten, førend man tændte Lys om Kveldene osv. Ellers kan en Pige, som sætter sig alvorligt til for i en Fart at strikke en Natt-trøie, gjøre den færdig paa 2-3 Dage. Men «Nattrøiespød» er ogsaa det fordelagtigste Arbeide, en Kvinde har. Et Par Mandfolkstrømper kan veie næsten ligesaa Meget og sælges for 1 Ort 12 á 2 Ort, medens Arbeidstiden er nærpaa den samme. I begge Tilfælde er dog Indtægten større end ved Vævning, hvorved en Kvinde næppe skal kunne tjene mere end 1 Spd. ugentlig naar der fratregkes for Garnet. Naar man nu ser bort fra baade den Tid som behøves til at gjøre Arbeidet færdigt, og fra Raastoffets værd, og kun ser hen til Fortjenesten, saa er det vist, at større Pengesummer indlægges bare ved Salg af Kvindearbeider.

De afsættes i almindelighed paa Stavangers Markeder (Høstmarkedet og St.Hans Marked) eller til Kjøbmænd i Stavanger. En Mand kan ved flere Byreiser om Aaret sælge for vel et Snes Daler i vævede og strikkede Sager.

Dette er i dag i Thime væsentligst kun tilfældet i Fjeldgaardene, hvor Fædriften er langt betydeligere end Agerbruget, og hvor Mændene nærmest som en Følge heraf staa Kvinderne trolig bi med Kreaturstel, Karding

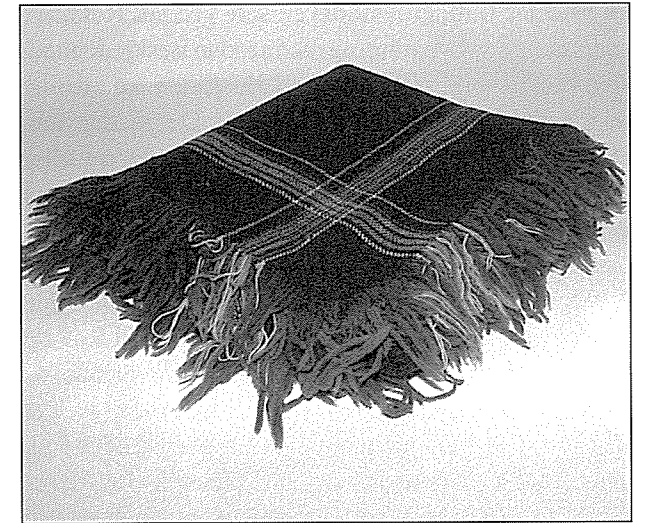
og Strikning. I “det flade Thime” har en Husmoder gjort en god Gjerning, naar hun med Bistand af sin Tjenestepige og Datter kan skaffe sin Mand en Indtægt af 30 Spd. aarlig for vævede og strikkede Sager.

For en del aar siden var 30 Spd. under Middeltallet. For de siste Aars Vedkommende er det over; thi der væves langt mindre i Thime nu end for nogle Aar siden. Aarsagen hertil er først og fremst Bomuldsgarnets Kostbarhed i de sidste Aar. Det er nu yderst sjældent, at der væves Bomuldsvæve til Salg, ja, man foretrækker nu ialmindelighed at købe Skjortelerred for at væve det selv; thi det kommer omtrent ud paa et, synes man. En anden Aarsag er den i de sidste Aar saa almindelige Faaresygdom, hvorved Ulden er bleven ulige dyrere, medens de uldne Varers Pris er omtrent den samme. En styg Knæk fik saaledes Vævelysten i 1861, da over Halvdelen af Faarene i Thime døde af Vandsyge.

Ligevel væves der, det er vist

Ligevel væves der, det er vist. Ganske vist sælges der for langt flere Penge i Klædevarer, end der kjøbes for. Vævningen indskrenker sig heller ikke til *Vadmæl*, en Mængde *Stof* (*Hverken*) væves og sælges. Paa adskillige Stæder væves en del *Dynevar* (*Bolster*). Skikken byder nemlig paa forskjellige Gaarder at hvert Hus skal have 2, 4, 8 Dynevar eller saa om lag tilsalgs paa hvert Stavangers Marked. Ogsaa denne Bedrift har minket i den senere Tid, saaat den især indskrenker sig til eget Behov. En eller anden Inderst, der driver Vævning som Haandværk, arbeider især paa disse Sager. Saaledes kjender jeg et noget aldrende Fruentimer, som aarlig arbeider henimod 20 Dynevar og faar 2 Spd. for hvert.

Saaledes arbeider da den jæderske Kvinde for at

Den store mengden av salgsvarer som kvinnene i Time vevde, ble solgt ut av bygda. Vi kan derfor ikke vise noen eksempler på de varene. Men dette storsjalet er vevd på Torkell Mauland si tid. Anne Olsdatter Garborg f. 1816 d. 1898 har spunnet garnet og vevd sjalet av svart, grønn, brun og hvit ull. Det er 1,54 m x 1.48 m og ble brukt som ytterplagg.

Foto: Line Dyrliid Daatland, Time Bygdemuseum.

skaffe Klæder til sit Hus og for at forøge sin egen og sit Huses Velstand. Hun mener, at hun gjør en god Gjerning, og denne mening kan ingen rokke. Vistnok er der mange Ting, som hindre hende i at udfolde nogen glimrende Virksomhed; men det er gamle vante Hindringer, og hun bryder ikke sit Hoved med tanke om, hvordan de kunne ryddes bort, eller hvorledes hendes Virkemaade kan forbedres. Mandfolkene maa derfor komme hende til hjælp ved at oppfinde bedre Redskaber, og Kvinden agerer da mesterlig Prisdommer.

⁵ 1 Ort = 24 shilling. Ort vart ofte kalt mark.

Der sidder hun, Husmoderen selv ved sin Rok ...

I en saadan god Mening, og med saadan Beskjedenhed, som hun udfører sin Gjerning i Husfliden, kan denne ikke andet end gjøre et godt Indtryk. Der sidder hun, Husmoderen selv ved sin Rok. Hendes Døtre eller Tjenestepiger sidde rundt om hende. Snart udøver hun en Informators Gjerning, idet hendes 6-7 aarsgamle Datter sidder ved den ene side af hende med et lille Strikketøj og skal lære at strikke, og ved den anden side hendes andre (9-10 aarsgamle) Datter ved sin Rok og skal lære Spindekunsten. Snart igjen udøver hun en Udskiftningsmands Forretning, idet hun for at vække Kappelyst hos Gjentungene samvittighedsfuldt udde-ler en Tot Uld til hver af sine Døtre afpasset efter Hvers Alder og Færdighed etc. Naar hun nu om Kvelden faar en liden Gut med sin Abc Bog ved Siden, saa er Tegningen af hendes Værelse, hendes Virkekreds, halv fuldstændig. Helt fuldstændig bliver den først, naar Husbonden kommer til med sin Økse, Høvel, Sag og Kniv eller med sin Avis, med en liden Gut ved Siden, eksaminerende ham den Lekse, som han skal have paa Skolen den nedste Dag.

Ialmindelighed syes Kvindfolkenes og Børnenes Klæder af Kvindfolkerne i Huset

Endnu kan bemærkes ved den kvindelige Husflid, at de fleste Kvinder beskeftige sig mere eller mindre med *Syning, Brodering* og lignende. Ialmindelighed syes Kvindfolkenes og Børnenes Klæder af Kvindfolkerne i Huset; men naar de voksne Mandfolk skulle have Klæder efter Moden, maa en *Skrædder* paa Bordet. Ofte gjør dog en *Skræddergjente* samme Tjeneste, og hun tager gjerne istedetfor Bordet tiltakke med en Stol og en Ende af Bænken. Nu er der en hel Overflødig-
hed af

Skræddere og især Skræddergjenter i Thime. For en længere Tid siden var det nok anderledes. Da maatte man sy Klæderne selv. Jeg har saaledes hørt en gammel, troværdig Mand fortælle, at han syede sine egne Konfirmasjonsklæder, medens han gjætede. Men i de Dage var Moden simplere; det var Sagen.

Mandfolkenes Husflid

Mandfolkenes Husflid fremtræde nu paa en langt anden Maade. For det Første er deres Tid langt mere optagen af Gaardsarbeide, saa det er næsten kun om Vinteren, at de kunne sysle med «Indearbeide». Dernæst fremtræder Husfliden altid, naar der skal blive Tale om nogen ligefrem Fortjeneste ved den, som et Haandværk, der drives ved Siden af Gaardsarbeidet. De fleste Gaardbrugere ere saaledes paa en Maade Bødkere til eget Brug. De arbeider nemlig, hva de behøve af Bøtter og andre grovere «Kjørelde», medens Koller (Melke-
ringe) o.l. ialmindelighed kjøbes fra Hardanger. Ligeledes kunne de fleste Gaardbrugere bruge sin Sylmer eller mindre godt. Hverdagssko («tykke» Lædersko eller «Reimsko» og Lædersko med Træsaaler = «Tresko med Lerbeslag») arbeides næsten bestandig af selve Husets Folk. Hvor Skindbukser og Skindvester bruges, syes disse naturligvis af de samme. Enkelte Bønder kunne ogsaa sy meget tækkelige Skindfrakke. De barke da naturligvis Skindet selv. Flere drive det ogsaa videre med Barkning af læder og skind, saa de barke ikke alene til eget Brug, men til Naboers. Saadanne «Heimebarkere» andsees ialmindelighed for at gjøre det bedre end Garverne i Byerne. Skjønt deres Varer ikke paa langt nær ...saa pene ud.

Som en særegen Slags Fortjeneste med Sylen fortjener at omtales Forfærdigelsen af Sæletøj. En

Gaardbruger i Thime arbeider hele Aaret igjen-
nom paa Hestesæler. Selv tilbereder han Læderet og fuldfører Stopningen, medens hans tre Sønner ere ham behjælpelig Ophugningen af Træemnerne, Jernværkets Forarbeidelse og Støbning af de Messingsager, som behøves. Manden forstaar selv baade at smede og at støbe og staar naturligvis selv ordnende, styrende og forbedrende («velande») over det Hele. Hans Hestesæler sælges baade Inden- og Udenbygds. Og at han tjener mange Penge hermed er viseligt. Imidlertid er det umuligt, at faa nøiaktige Oplysninger om slige Forretningers Afkastning, da man altid søger at lægge Skjul derpaa for ikke at blive ilig-
net for høie Skatter.

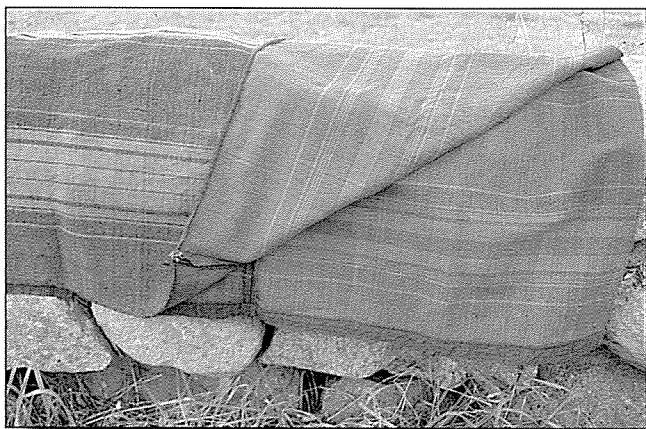
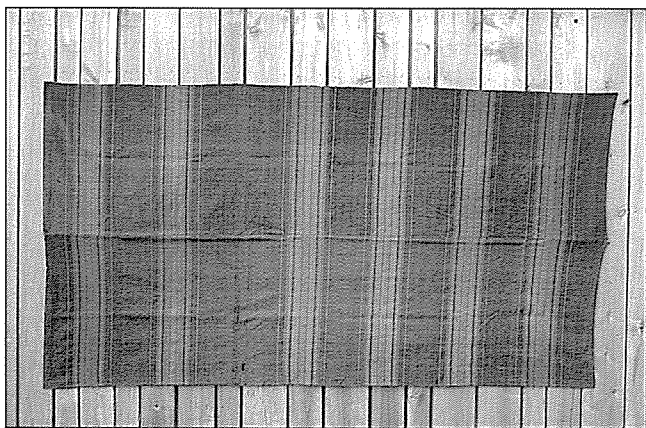
Kniven bliver mindre brugt i Thime

Kniven bliver mindre brugt i Thime. Medens der fra nogle af de omkringliggende Distrikter, navn-
ligen Fjeldbyg sælges adskillige Par Tresko, blive Træsko ikke arbeidede og sjelden brugte i Thime, ligsom man vanskelig skal kunne paavise nogen Ting, som er solgt derfra, og der er arbeidet kun ved Hjælp af Kniven. Aarsagen hertil er maaske Mangelen paa Skog. At Sognet har leveret dygtige Træskjærere (efter de er oplærte andetsteds), kan maaske vise, at det ikke er Folkets «Træhændthed», som ligger til Grund. Derimod bruges Høvlen og Dreiestolen mere. De fleste Gaardbrugere have idetmindste Høvlebænk. Vi have før hørt, at de mestendel arbeide sine Bøtter o. Lgn. Gaardsredskaber, saasom River, Slæder og Kjærrer, arbeides ogsaa paa ganske faa Untagelser nær af Gaardbrugerne selv. Og de voksne

Da Elen Regine Auestad f. 1868 vokste opp begynte kvinnene på Jæren å sende ull til spinneriene og få garn i retur. Men mange fortsatte likevel å spinne en del til eget bruk.

Foto: * Gjesdal Folkebibliotek.

Bolster eller «bossbrei» fra garden Garborg i Time. Det blei brukt over halmen. Det har ull i innslag og bomull i renning.

Foto: M. Grimstvedt. Jærmuseet.

*Mark er gamal vekteining. I Norge nytta som gull- og sølvvekt = 234 g til 1875. Som handelsvekt, metrisk vekt i moderne tid = 250 g.

eller halvvoxne Sønner øves tidlig i at gjøre saadanne Ting. Den Bonde, som ikke kan dette, ansees i høi Grad for «træhændt». Og det er til Saadanne, at Rivemagerne blive af med sine Varer. Det er gjerne Husmænd, som leve i trange Kaar og ere for svage eller for dovne til at gaa i Dagløn, der arbeide saadanne Smaating som Rive og Limer for at «nære Taanna». Limerne arbeides i de Egne, hvor der er lidt Birkeris, og sælges til Folk som bo paa Steder, hvor saadant ikke findes. 2 Mærker Havremel er den almindelige Pris for en Lime.⁶

Mere maskinmessigt gaar det til i *Hjul- og Rokkemagerens* Værksteder. I Thime findes kun en virkelig Hjulmager. Det er en Husmand som arbeider Hjul om Vinteren og om Sommeren dels arbeider paa sin lille Plads, dels er borte paa Tømmermandsarbeide. Han arbeider baade Stadshjul og Hjul til Arbeidskjærrer. Materialerne maa tildels hentes langt ovenfra Fjeldbygderne. Forresten lever Manden i trange Kaar og han trænger høilig de 60 - 80 Spd. i Vinterfortjeneste (Brutto).

Rokkemagere

Af Rokkemagere findes et Par i Thime, men ingen af dem er ret meget søgt. Derimod have de andre jæderske Sogne, navnlig Nærbø, flere meget afgjorte (omtykte) Rokkedreiere. «Enhver Smed bruger sin Sæd», siger Ordsproget, og saaledes bruger ogsaa enhver Rokkedreier sin Maade, saa der fremkommer en hel Mængde forskellige Rokke; men da «Somme liker Moderen og somme Datteren, blive de gifte begge to». Men dersom man havde for sig et Eksempel af de forskellige Tidens Rokke, saa vilde man se en endnu større For-

skjellighed. Endnu kan man i Thime træffe til at se en gammel *Haandten*, - men som nu ikke længere bruges. En yngre Indretning er de saakaldte *Toprokke*, som endnu tildels bruges til Spolerokke. De ere overmaade høie, men smale. Hjulet staar lige op for Trøen og Snelden lige op for Hjulet. Øverst oppe er den Skrue, som man kan stramme eller slappe «Snoren» med.

Endelig har man et slag, *Rokke*, hvis Indretning er langt simplere. Paa et «Skrog», som ligger skraat op og ned, er fastsat 2 lodret staaende Arme, hvorpaa Hjulets Aksel hviler i en Fordybning. Paa 2 mindre Arme er Snellen lagt, og paa Enden af Skroget staar Skruen.

Paa den nyeste Tids *Rokke* er *Skroget* altid lagt fladt. Forøvrigt er der en stor mængde forskellige skikkelser. Nogle have 2 (dobbelte) Skrog. Nogle et stort Jernhjul, Andre et bitte lidet Træhjul osv. osv.

Rokkene sælges, saavidt mig bekendt, ikke udenfor Jæderen. Derimod inføres der heller ikke Rokke fra noget andet Sted. Den almindelige Pris for en Rok er 2 Spd.

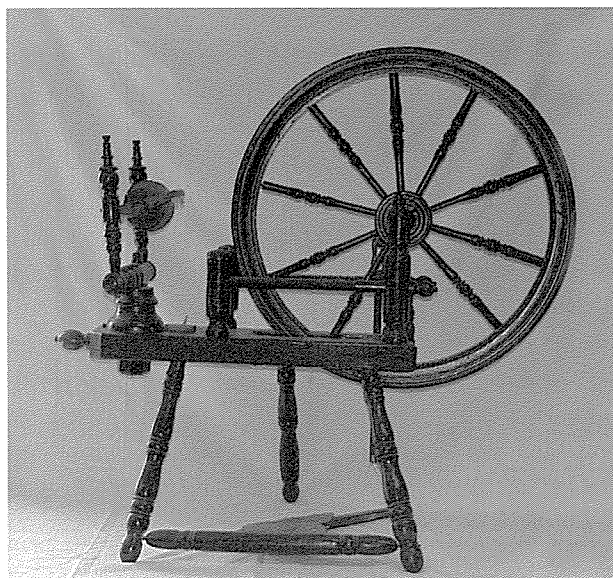
Smeder

Ingen af de Haandværk, som drives af Gaardmænd ved siden af Jordbruget, er saa almindeligt og betydningsfuldt som Smedehaandværket. Der er en stor Mængde Smede i Thime. En hel Del arbeide vistnok kun til eget Brug, og Flere arbeide kun adskillige Smaating for Grandefolk, men der er ogsaa en hel Del, som drive det langt videre og sende flere Varer til andre Bygdela. Saaledes sendes navnlig Spader, Ploge og Ljaaer udenbygds. I almindelighed arbeide disse større Smede helst en Slag af disse Ting. Derfor tales der om Ljaasmede, Spadesmede osv. Deter især Ljaasmedene, som arbeide

ivrigst paa at faa en Masse af sine Varer afsatte. De holde fastere og bestemtere Priser end andre, og forsaavidt kommer det væsentlig an paa, om Ljaerne ere gode. En Ljaasmed kan i en Vinter gjøre indtil 1200 Ljaaemner færdig til Udsinking. Udsinkingen foretages om Vaaren og Forsommeren. En enkelt Ljaa koster 30 a 36 Skill. Naar de sælges til Handlere i store Masser, betales de almindelighed med 28 Sk. pr. Ljaa. Naar altsaa en Ljaasmed kan afsætte 1200 Ljaer til Handelsmænd faar han en Brutto Indtægt af 280 Spd. eller, naar Halvedelen efter den almindelige Beregningsmaade fraregnes for Kul, Jern og Staal, 140 Spd. Saa maa han imidlertid halde en Mand omtrent den halve tid (Slæggjar) og have et Barn til Hjælp, naar Ljaerne skulde skures efter Hærdingen. Manden faar foruden Kosten almindelighed 12 Skil. pr. Dag.

Kunsten at slibe Ljaa

Ifølge Sagnet skulde for en længere Tid tilbage omtrent hver Mand paa Jæderen have været Smed. Dengang kjendte man ikke Kunsten at slibe Ljaerne. Naar en Ljaa var udskjæmt, maatte man til Smidjen med den for at tynde den. Den Første, som i Thime begynte at slibe Ljaaer, skal have været en Svend Ingebretsen Mossige, den senere bekendte Storthingsmands Oldefader. Han var ung endda, men et klygtig Hoved og en meget dygtig Smed. At de gamle «Tyndeljaaer» bed maadeligt, er saa naturligt; men man visste dengang ikke noget bedre. Smed Mossige havde hørt Tale om at slibe Ljaaer og arbeidede naa en «Slibeljaa» til eget Brug. Med den kom han paa Slaatten og vakte her snart Opmærksomhed, da han «kom saa uendeligt fort frem». Men hans Fader, der havde mange indgroede gamle Fordomme, og vel forlængesiden var kjed af Sønnens

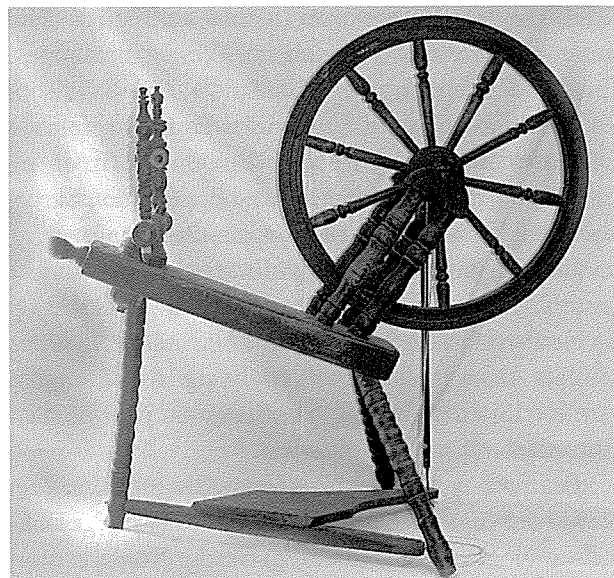

Torkell Mauland skriver om ulike typer spinnerokk. Dette eksemplaret er på Time bygdemuseum. Den er laget i 1863 og har tilhørt Guri Endresdotter Aarrrestad og har hennes initialet påmalt.

Foto: I. Nærland Skjærpe, Time Bygdemuseum.

mange Paafund, bare skjændte og vilde ikke engang se paa ham eller hans Ljaa. Svend søgte forgjeves at faa ham til at prøve Ljaen. Tilfældigvis skulde Svend om en Stund gaa hjem et Ærinde. Faderen lod, somom han ikke saa Ljaen, indtil Svend var kommen afsyne. Da skulde han til at prøve den, og han fant den saa fortreffelig, at han sagde til Sønnen, da han kom tilbage: «Jeg tror, du faar arbeide mig og en».

Fra den Tid af altsaa har «Slibeljaaer» været brugte med Held. Og de have sparet megen Møie paa Slaatten og bortskaffet mange Smidjer fra Gaardene. Deres Forfærdigelse er blevet en Indtægtskilde for de lykke-

Dette var en eldre type rokk, ifølge forfatteren.

Foto: I. Nærland Skjærpe, Time Bygdemuseum.

lige Ljaasmede, Noget, vi i det foregaaende have seet.

Forøvrigt er der mange andre Slags Smaating, som den jæderske Husflid beskjeftiger sig med og det vilde blive for vidløftigt at opregne Alt. Jeg skal her kun nævne et Par af disse Smaating. I Thime er der 2 Glas-mestere, som forsyne Sognet med Vindusruder. Og saa begge disse ere Gaardmænd. - Om Vinter- og Høstkeldene beskjeftige endel af de Ungkarle, som skulle reise paa Vaarsildfisket, sig med Garnbinding. De Garn, som bindes i Thime, sælges dog aldrig til andre Fiskere. Heller ikke sysselsættes her Kvindfolk med Garnbinding.

Endnu staartilbage at omtale nulevende Mænd, som i Thime have udmærket sig i Henseende til Husfliden. Peder Johansen Helland er opfødt paa en enlig Gaard i en Afkrog af Sognet, og sjelden har han været ude-nom denne. Men han har læst Meget og givet Agt paa Alt, hvad han har lest. Sine kundskaber og Spekulationer, har han især anvendt til at forskjønne sin lille Gaard. Navnlig har han plantet en hel Del Frugttræer. Derfor er han saa bleven bekjendt som en dygtig Gartner. Skal et Frugttræ etsteds flyttes eller podes, er det ikke rigtig at lide paa, medmindre Peder Helland har været med at udføre det. Han arbeider desuden noksaa pene Signeter og kan gjøre, omtrent hvad som forlanges.

Andreas Andersen Garborg har dog i en kort tid drevet det langt videre. Han er omtrent 21 Aar gammel, var i sin Barndom altid meget stille, og Ingen lagde da Mærke til, at der boede mere end almindelige Evner i ham. For omtrent 3 Aar siden fik han fat paa et lidet Harmonika, som han øvede sig i at spille Danser paa. Da snart endel Tunger gik af, arbeidede han nye Tunger af Messingtraad. Derefter fik han flere tildels større Instrumenter, som han skulde sætte istand for andre. Dette gjorde han tilfredsstillende, fik dermed ogsaa Anledning til at se Indretningen i saadanne større In-

strumenter, og fra nu af begyndte han at arbeide nye. Han har arbeidet flere, og de staa langt fra under, men snarere over dem, som man kjøber i Byerne for 5 - 6 Spd. I at bruge dem er han ogsaa en Mester. Saasamt der skal være Spillemand i et Bryllup maa han være der. For Tiden arbeider han paa et Orgel, og det er ganske vist, at han vil faa det til, uagtet han neppe har seet Indretningen i noget Orgel. Muligens gaar det ikke for dig første Gang, men man kan være vis paa, at det gaar desto bedre, naar han begynder forfra næste Gang. Af Hindringer for Husfliden er der naturligvis nok ogsaa i Thime. En iøinefaldende Hindring er de mange falske Anskuelser om Sagen selv. Mange forstaa vistnok ikke Ordsproget: "Tid er Penge", og mener, at de lige-saagodt kunne tilbringe en Time eller to i Lediggang, da de jo ikke kunne fortjene noget af Betydenhed lige-vel, men langt Flere forstaa slet ikke, at de kunne gavne nogen Anden end seg selv ved at fortjene Noget. Dette skulde nu vise Mangel paa Oplysning. Ensidighed viser derimod den overdrevne Avislæsning og Foraktelsen af alle smaa Fortjenester. Men en anden Oplysning vil vel senere eller tidligere vinde Indgang og rette paa disse og lignende Skjævheder. Og i samme Grad som dette sker, vil Husfliden gaa fremad.

Kjelde:

Manuskriptet er i Universitetsbiblioteket i Oslo, Håndskriftsamlingen, Eilert Sundt, Ms Fol. 612, del 2, legg 6.